

*Јелена Миљковић Матић**

Институт за политичке студије, Београд

ОДЈЕК БИТКЕ НА КОШАРАМА И ПАШТРИКУ У СРПСКОЈ КУЛТУРИ**

Сажетак

Битке из 1998-1999. године, које су се догодиле на граници Србије и Албаније, на планини Јуник, код граничне карауле Кошаре, и на планини Паштрик, одмах су се прочуле у народу. Успомена на њих, посебно на Кошаре, материјализовала се у низу уметничких и других симболичких остварења. Овде анализирамо она која су настала у периоду пре него што су се у неговање памћења укључиле званичне установе. Због тога што су дела настала на иницијативу и уз труд народа посматрали смо их као *народну културу*. Она постижу два циља: првостепени је неговање сећања на битке и њихове учеснике; другостепени је давање ширег, општеномодног и симболичког значења том историјском догађају, чиме се он уздиже из овоземаљске у духовну реалност и тако квалификује за укључивање у систем српских идентитетских предања. Међу овим предањима је једно од најистакнутијих оно о Косовској бици или Косовски културолошки мит, с којим прича о Кошарама показује тежњу да се повеже. Митизација историјског догађаја траје дуго, тако да сада посматрамо

* Имејл адреса: jelena.miljkovic.matic@ips.ac.rs; ORCID: 0000-0001-9084-6461.

** Краћа верзија овог рада изложена је у виду усменог саопштења под истим називом на научном скупу националног значаја „Кошаре – 25 година после”, одржаном 03. децембра 2024. године у Београду, у организацији Центра за проучавање безбедности и Центра за Косово и Метохију при Институту за политичке студије. Рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

сам почетак тог процеса за који не знамо како ће се даље одвијати. Тек ће потоња поколења моћи да кажу да ли се процес митизације Кошара довршио тако да је битка од историјског догађаја прерасла у национални мит; или је у неком тренутку процес преображаја из историјског у митски догађај застао, тако да би битка на Кошарама и Паштрику била упамћена као једна међу бројним значајним и славним биткама у српској историји.

Кључне речи: Кошаре, Паштрик, Косовско предање, Косовски културолошки мит, српска ратничка предања, национални идентитет

УВОД

Низ битака из 1998–1999. године на граници Србије и Албаније, на планинама Јуник и Паштрик, спомиње се у народу под називом оне која је била прва велика битка и од одсудног значаја за одбрану Србије. Она се догодила код граничне карауле Кошаре, па се у народу и спомиње као *битка на Кошарама* или скраћено, само као *Кошаре*.² Она се врло брзо прочула у народу и до данас се њена слава не умањује. Кошаре су постале симбол успешног отпора који је југословенска војска пружила надмоћним освајачима – албанској и НАТО војсци. Отада нас дели четврт века. То није довољно дуг период да га можемо сматрати историјском дистанцом која обезбеђује потпуно објективан приступ догађајима, какав је потребан за непристрасне стручне и научне расправе и синтезе. Период у коме се налазимо јесте у том смислу још увек време прикупљања података и њиховог оцењивања и преиспитивања.

Изван струке и науке ствари стоје другачије. Народу није потребна историјска дистанца да би дао свој суд о догађајима, већ се ставови формирају одмах, као непосредна реакција на догађај. За Кошаре се чуло у народу врло брзо, непосредно након догађаја. Доказе за то не можемо понудити овде због тога што они не постоје

² Окршаји на српско-албанској граници, а посебно у рејону карауле Кошаре, почели су још почетком 1998. године, са првом српском жртвом која је пала 7. маја, док је рат покренут у јесен те године (Galović 2019).

у материјалном облику. О бици се само причало, што знамо из личног искуства, као што и читаоци вероватно знају из свог живота.

Одјек Кошара у народу с муком се материјализовао, углавном због одсуства институционалне подршке неговању успомене на битку. Тек су средином друге деценије у 21. веку почела да се стварају дела трајне природе која говоре о појединцима који су у биткама учествовали са српске стране и о симболичком значењу Кошара у контексту српске националне традиције, која је сва у знаку борбе за *Крст часни и слободу златну*. Отада имамо прилику да посматрамо како изгледа сам почетак процеса додељивања митског значаја једном историјском догађају, чиме би се он могао издвојити из бујице времена и уздићи до статуса народног предања којим се дефинише и оснажује национални идентитет и интегритет. Доказ да је тај процес започео јесте симболички статус који Кошаре задобијају и њихово повезивање са Косовском битком.

Оцена коју је народ у први мах дао Кошарама и Паштрику иде у том правцу да ове битке повеже са српском ратничком традицијом. Крајњи исход би могао досегнути до тога да се Кошаре повежу са епонимним Косовским предањем као централним духовним ослоном српског колективног бића. Но, и за стварање митске реалности из оне овоземаљске потребан је дужи временски период, исто као што смо рекли да је потребна временска дистанца за стручно и научно разматрање историјског догађаја. Непосредна спонтана реакција народа која је врло брзо, у року од свега једне деценије, довела до тога да се Кошаре пореде са постојећим српским предањима још увек не говори о томе ком типу предања ће припасти предање о Кошарама – историјском ратничком или митском које говори о националном духу Срба. Тек ће будућа поколења моћи да кажу шта се десило са историјском причом о Кошарама: да ли се она уградила у српски културолошки мит чији је центар епонимна Косовска битка, или је остала да се спомиње као веома значајан догађај у српској историји.

Циљ овог нашег текста је да констатујемо да је започео процес претварања битке на Кошарама у национално предање и да видимо како тај почетак изгледа. Каснија поколења истраживача ће бити у прилици да наставе да посматрањем тог процеса и да виде у ком правцу се он креће – да ли се Кошаре повезују са предањем о светом Косову и добијају митске одлике или остају у временској историји као једна међу славним српским биткама за националну слободу – као и кроз које етапе се тај процес одвијао и који су га друштвено-културни услови усмеравали једним а не другим путем.

*

Када смо у наслов ставили појам *српске културе* мислили смо пре свега на културу која би се могла назвати *народном* – у смислу који би био особен за околности 21. века, где је култура одавно подлегла процесу опште индустријализације. Културном стваралаштву о Кошарама смо доделили епитет *народног* мислећи на дела која иницирају и стварају људи који не истичу своје име, као што је то особено за *фолклор* као народно стваралаштво. Такође смо мислили под *народном културом* и на дела *популарне културе*, као својеврсно ново народно стваралаштво за које је особено да народ усваја производе индустријске културе и користи их даље на оригиналан начин, а не онако како су то дизајнер и произвођач предвидели.

Појам српске културе, наравно, може бити много шире схваћен, па би наша тема у том случају обухватила и ауторска дела, а укључила би документарна и уметничка остварења, па и друштвене и издавачке пројекте политичке власти и војске. Одлучили смо се ипак да наше интересовање задржимо у ужем оквиру који чине производи анонимних реакција на догађај, дела иза којих покретачки не стоји ниједна установа нити репутација и ауторитет истакнутог аутора.

Овакво стваралаштво је условно оправдано назвати *народним* у данашњим околностима индустријске производње културе, те у том смислу оно има неке одлике *фолклора*, који смо термин првобитно и мислили да ставимо у наслов уместо *културе*. Други појам чија се дефиниција донекле подудара са појавом коју желимо да опишемо јесте *популарна култура*. Када будемо размотрили особине фолклора и популарне културе видећемо због чега су ти појмови делимично одговарајући да опишу данашње стваралаштво на тему битке на Кошарама и Паштрику. Зато што појмови фолклора и популарне културе ипак нису у потпуности одговарајући одлучили смо се за то да у наслову стоји општи појам *српске културе*, као најобухватнији, с тим да у тексту прецизније објаснимо услове под којима смо га употребили са значењем *народне културе*.

*

Тезу коју овде заступамо смо већ објаснили у уводу, али ћемо је сада поновити. Она гласи да се битка на Кошарама, пошто је

одмах након догађаја добила велику пажњу народа, квалификује да уђе у систем српских предања са ванвременим значењем те тако са идентитетским значајем. У историјском смислу сада присуствујемо самом почетку процеса уобличавања народног сећања на њу и усвајања тог сећања у систем националног предања. То је процес за који нам други примери сведоче да може да траје десетинама па и стотинама година, у зависности од тога колико је прича о догађају отворена за духовну интерпретацију, то јест за читавање симболичких значења. У том погледу су Кошаре кандидат за повезивање са Косовским предањем. Овде препознајемо прве кораке на том путу.

ФОЛКЛОР И ПОПУЛАРНА КУЛТУРА

Више пута ћемо овде споменути *фолклор* и *популарну културу*. Зато ћемо се сада само кратко осврнути на значење тих појмова, који су битни за разумевање термина *народна култура* онако као га овде користимо.

Првобитна дефиниција фолклора, појма насталог у 19. веку, набрајала је различите културне производе који су у естетској форми преносили знања и вештине у неписменим неиндустријским друштвима, укључујући ту и европске сељаке. Око проучавања фолклора је настала читава наука, фолклористика, која је у свом теоријском развоју дошла временом до битно другачије дефиниције, где нагласак није био на производима народне културе него на народу самом, на људима који културу стварају и користе. Нова, комуникацијска дефиниција види фолклор као „уметничку комуникацију у малим групама” (Ben-Amos 1971, 13). То подразумева симболизовану поруку која комуницира, а која симболички говори о вредностима заједнице и подразумева како лични однос између учесника у комуникацији, тако и лични печат који учесници дају фолклорном производу.

Научно проучавање фолклора се историјски подударило са индустријализацијом, која се током 19. и 20. века ширила на све области живота, па тако и на културу. Тако је настала *масовна култура*, која има одлике индустријског производа и која је умногоме потиснула фолклор из живота локалних заједница. Масовна култура јесте намењена народу, али је њен циљ да наметне људима вредности које се у њој симболички садрже. То није више народна култура у том смислу да је ствара сам народ да би изразио своје традиционалне

идеје и вредности. У поплави наметљиве индустријске народне културе као културе за народ, потреба људи за аутентичношћу довела је до спонтаног развоја једне нове појаве, која је у науци именована као *популарна култура*. Тај термин означава производе индустријске, масовне културе које народ користи на фолклорни начин тако што у њих учитава своја значења наместо оних која је предвидео индустријски стваралац. Мишел де Серто (*Michel de Certeau*) је популарну културу одредио као „уметност сналажења са оним што нуди систем” (према Fisk 2001, 34).

Кроз појам популарне културе затворен је теоријски круг у фолклористици: у епохи у којој упечатљиво доминира масовна култура, као особина индустријског и потрошачког друштва, пронађена је поново област својеврсног *народног стваралаштва*. С тим у вези, то више није стваралаштво у произвођачком смислу, јер се купују готови производи, али јесте стваралаштво у идејном и вредносном смислу, јер народ на те производе пројектује значења која жели и користи их на иновативне и нестандартне начине, да би помоћу њих комуницирао своје аутентичне идеје и вредности.

*

Имају ли дела о бици на Кошарама и Паштрику особине фолклора или популарне културе? Одговор је потврдан, али сасвим условно, као што ћемо видети у тексту који следи. Комуникацију у малим групама, из дефиниције фолклора, можемо условно применити на локалне заједнице које већ 25 година у усменом предању чувају успомене на борце са Кошара. На много места је то резултовало материјализацијом успомена у неки естетски облик, као што је споменик, мурал, песма, по чему се такође ти производи приближавају дефиницији фолклора као естетској комуникацији; или у неки не-трајни облик одавања почasti, као што је меморијална приредба, који нас асоцира на популарну културу утолико уколико заједница учитава своје јединствено значење у унапред задат културни облик какав је колажни програм спортског и забавног садржаја. Ту чак можемо направити везу са прасловенским обичајем *тризне* који је подразумевао спортске утакмице, песму, игру и гозбу у част покојника (Filipović 1958). Можемо, поред тога, говорити о ауторским производима чији творци теже томе да се њихово стваралаштво својим особинама што више приближи аутентичним фолклорним

производима. Ово се више од свега односи на песме које спомињу појмове, ликове и вредности који припадају традицијској култури или музиком теже да се приближе традиционалним песмама.¹

Међутим, оно што је највише „народно” у свим културним остварењима која смо горе набројали јесте чињеница да ниједно од њих није остварено на подстицај нити уз учешће званичних друштвених установа. То обиље народне иницијативе да се о јунацима борби из 1998–1999. говори, и да се у њихову славу стварају културна дела, показује нам више него било шта друго да су Кошаре одмах ушле у народ као усмено предање које носи општеномодно значење и значај. Сва позивања на Косовске јунаке и Царство небеско, представљање ликова бораца, истицање виле као традиционалне другарице српских јунака у епским песмама итд. све је то деловање старе народне традиције на данашњег ствараоца, а никако не обрнуто: искоришћавање традиционалних симбола да би се манипулативним начином постигао ефекат разбуктавања усиљеног патриотизма из политичких разлога, као што то сугерише Иван Чоловић у свом чланку о песми „Вила са Кошара”.

ПРИМЕРИ СТВАРАЛАШТВА О КОШАРАМА

Споменик

Почећемо од споменика, као репрезентативне материјализације сећања. Споменик најчешће настаје као пројекат неке установе, али у овом случају споменик под називом *Хероји* у потпуности је производ народне иницијативе и реализације. Идеја о подизању споменика представљена је на комеморативном скупу на Правном факултету у Београду, који је одржан на седамнаесту годишњицу завршетка битке (RTS 2016). Организацију њеног остварења преузеле су новине *Српски телеграф* (Telegraf 2017), уз подршку Удружења ликовних уметника Србије. Новац који је био потребан за неопходне трошкове сакупљан је путем добровољних прилога (Republika 2017), а један број учесника у изради споменика радио је без новчане награде. Јасно је

¹ Појава угледања на фолклор је у науци добила своје име, али је оно омаловажавајуће због тога што су фолклористи првобитно на њу гледали са презиром, као на инфлацију националног идентитета. У енглеском језику је то игра речи: *fakelore* уместо *folklore*, док се у српском користи израз псеудо-фолклор. Због pejоративне конотације овде тај термин нисмо узели у обзир, јер нам као такав не би био ни од какве користи.

одатле да је споменик доживљен као дуг народа према учесницима битака на Кошарама и Паштрику. У том смислу пише и новинар *Телеграфа*: „Ово велелепно спомен-обележје, за чију изградњу новац сакупља цела Србија, биће симбол свих храбрих војника и бораца свих караула на Космету са којих су се 1999. браниле границе наше земље” (Simić i Leskovic 2017).

Међутим, композиција споменика сведочи о томе да су битке уствари схваћене много шире, тако да се тичу целе нације и целе њене историје. Споменик се састоји од каменог постоља и ливеног дела који стоји на њему. Како се крећемо погледом одоздо навише споменик постаје све симболичнији. Камено постоље се односи искључиво на историјске Кошаре, јер су на њему исписана имена војника погинулих у тој бици. Ливени део се састоји од сферичне основе и три људске фигуре које стоје на њој. Основу чини мапа Косова и Метохије савијена око замишљене лопте, а на њој се налазе три српска војника из различитих историјских периода постављени тако да један другом бране леђа док истурају штитове упоље. Симболику сферичне основе објаснио је новинару сам вајар Михаило Роган током израде споменика:

„На куполи која ће представљати мапу Косова и Метохије биће извајане карауле на којима су се српски хероји борили за своју отаџбину. Поред тога, на мапи ће се наћи и значајни догађаји који су се збили на Косову и Метохији током бурне српске историје. Једна од важних тачака ће бити Косово поље, које ће бити извајано тамо где се спајају ноге три ратника” (Simić i Leskovic 2017).

Вајар је такође објаснио да је три људске фигуре замислио као симболичке носиоце истакнутих епоха из српске историје обележене борбама за одбрану слободе, али тако да буду конкретно препознатљиви: средњовековне српске јунаке представља Милош Обиличић; другу истакнуту епоху борбе за слободу, која је трајала кроз читав период под Турцима, а кулминирала је у 19. веку закључно са Великим европским ратом, представља српски војник-сељак оличен у фигури „Солунца”, док ратовање 20. века, које је и повод за подизање споменика, представља борац са Кошара као младић у савременој униформи (Simić 2017).

У коментару испод једног текста о споменику, читалац негодује, између осталог, што „споменик нема никакве везе са борбом и херојима са Кошара, већ има потпуно другачију тематику” (RTV 2019). Заиста, споменик говори недвосмислено о бици на Кошарама

само у оквиру постоља са именима погинулих војника, док се већ на ливеној основи појављују уз савремене граничне карауле и друга историјски значајна места на Косову и Метохији, да би на врху споменика три људске фигуре означиле вековни континуитет одбране српског народа и земље који се асоцирају са Косовом као симболом српства и свим одбрамбеним и ослободилачким биткама које су вођене на тој вишезначној земљи, али и на другим местима где се српски народ борио надахнут митском силом Косова.

Када је споменик израђен, ипак је морао да чека неколико година у неодговарајућим просторима да добије достојно место, што је уверљиво сведочанство тога да никаква установа није учествовала у том пројекту све до тренутка када се градска власт коначно укључила ради одобрења да се споменик трајно постави на неко лепо место. Смештен је у парк прекопута болничког комплекса „Др Драгиша Мишовић“, иако су ствараоци очекивали да добије престижније место, у строгом центру града – у Пионирском парку наспрам зграде националне скупштине или на Калемегдану (Telegraf 2017).²

Због свих околности, које су пратиле споменик – од пласирања идеје, преко окупљања извођача и прикупљања средстава, па до борбе за достојно место у граду – као и због симболичких значења која су у њега уграђена, можемо рећи да он припада народној култури у пуној мери у којој је о њој могуће говорити у данашње време у коме доминира индустријска култура. И то без обзира на чињеницу да му је аутор угледни вајар, академик и професор. Јер, он овде није наступио у своје име, већ у име српског народа, као његов припадник који са својим специфичним умећем учествује у општенародној ствари.

Осим овог најимпозантнијег споменика, у разним местима Србије из којих потичу војници који су погинули на Косову и Метохији у периоду 1998–1999. године подигнути су мањи споменици,

² Оно што је необична одлика споменика *Хероји* јесте то што су фигуре бораца приказане у умањеној величини. Хероји нису приказани као три одрасла мушкарца, већ пропорцијама више личе на три дечака. Не знамо разлог за то. Можемо да нагађамо, на пример, да објашњење за то треба тражити у чињеници да је новац за израду споменика сакупљан путем добровољних прилога, због чега га није било довољно за веће димензије. Ако је тако, то би овом споменику дало додатну ноту дирљивости, поред његовог основног симболичког значења, као сведочанство да је народ желео да дословно по било коју цену оствари идеју о споменику. Онда посматрач који не зна да је све урађено на народну иницијативу и од добровољних прилога не би могао ни да схвати због чега су војници приказани у смањеној величини.

који непосредно, појединачно чувају успомену на те људе лично: бисте, спомен плоче или неки други облици. У највећем броју случајева је анонимни народ иницијатор, организатор и финансијер тих споменика – као рођаци, саборци, пријатељи, суграђани (Jevremović 2019; Mondo 2019; Informer 2019).

Улице

Слична се оцена може дати поводом назива улица које носе имена појединачних војника који су погинули у борбама на српско-албанској граници 1998–1999. године, или у част свих учесника као што је су то нишки *Булевар хероја са Кошара* и *Булевар хероја са Паиштрика*, као и новобеоградски *Булевар хероја са Кошара*. Док је у Нишу иницијатива потекла од самих бораца са Кошара и људи из Комисије за доделу назива улица и тргова (Novosti 2021), у Београду је идеја потекла из народа, уз подршку локалне власти: забележено је у штампи у пролеће 2016. године да народ жели да нека улица у Београду овековечи у свом називу подвиг бораца са Кошара (Matić 2016), па је онда у лето 2017. градска власт омогућила грађанима да предложе и изгласају оно што желе (RTS 2017).

Остале улице носе имена појединаца који су пали у бици, а налазе се широм Србије: две улице у Бањи Ковиљачи посвећене су мештанима Браниславу Негићу и Ивици Ивановићу, у крушевачком селу Липовац такође две улице носе имена мештана Ивице Петковића и Милијана Тошковића, а у београдском насељу Миљаковац једна улица је добила име војника Бојана Ђордумовића (Matić 2016). С обзиром на то да се ради о мањим местима која обележавају успомену на своје суграђане који су погинули бранећи своју земљу, можемо иницијативу за именовање улица по њима сматрати са великим степеном извесности народном иницијативом, због тога што су у мањим местима повољнији услови за непосредно учествовање грађана у питањима од интереса за заједницу (Vukelić 2009).

Мурали

На иницијативу грађана је у Нишу осликан мурал са ликовима четворице бораца са Кошара, а мурале су добили и у другим градовима мештани који су оставили живот у борбама на граници Србије и Албаније, али и неки који су преживели па су њихови

суграђани сматрали да и они заслужују друштвено признање за свој подвиг. Тако се мурали могу видети у Неготину, Ковилову, Косовској Митровици,³ Крагујевцу, Београду (Milić 2018; Lobi 2019; Obradović Čukarić 2021).

Овде је занимљиво то да локална заједница чини трајан спомен на борце са Кошара користећи се за то средством које је настало у сасвим специфичним друштвено-културним околностима. Сликање и писање по зидовима је део урбане субкултуре, познате под називима *мурали* и *графити*. Ова појава је настала као начин на који субкултурне групе изражавају свој посебан идентитет и бунт против владајућег друштвеног и етичког поретка (Hebdiđ 1980; Lalić, Leburiić, i Bulat 1991).

У српским градовима се мурали са људским ликовима најчешће везују за субкултурну групу познату као *навијачи*, чији се групни идентитет формира кроз однос са појединим спортским клубовима. Помоћу мурала они комуницирају успомену на своје преминуле чланове или идоле чије ликове осликавају на јавним зидовима. То је основ за претпоставку да су мурали са ликовима учесника битке на Кошарама по свој прилици управо дело навијача, јер они имају најбогатије искуство у стварању мурала према фотографији. Како *навијачи* представљају неформалну друштвену групу анонимних грађана, то и њихово дело можемо назвати народном културом у смислу у коме смо тај термин на почетку одредили. Осликавање јавног зида ликовима бораца са Кошара нема конотацију на навијачку субкултуру, већ има значење у контексту националне културе памћења. У том смислу је занимљиво то што је у навијачку субкултуру у Србији стандардно почело да спада учествовање у друштвеним акцијама које су надахнуте родољубљем и које промовишу родољубље,⁴ тако да навијачи осликавају јавне зидове

³ Док је настајао овај текст појавила се вест да је мурал у Косовској Митровици префарбан црном бојом (Iskra 2024a), што представља својеврсно признање „непријатељске стране” да битка на Кошарама има идентитетско значење и значај. То тумачење су очигледно, осим Срба, прихватили и косовски Албанци који се боре против српског идентитета Косова и Метохије. У новинарском чланку који је сутрадан написан о немилом догађају аутор потврђује да битка на Кошарама има идентитетско значење сматрајући је битком читавог српског народа: „Битка на Кошарама херојска је, надчовечанска епопеја српског народа” (Iskra 2024b).

⁴ Недавно је Милош Ковић указао на то да навијачи имају озбиљан родољубиви ангажман – којим се не хвалишу, сасвим у хришћанском духу – када је написао у једном свом тексту да „упућени знају колико Фондација Делије помаже Србима са Косова и Метохије” (Ković 2025).

и ликовима националних хероја, посебно оних војне струке. Научна истраживања су већ показала улогу навијачких група у неговању националног идентитета (Đorđević 2015; Dražeta 2022).

Поједина места у Србији на више начина обележавају успомену на своје суграђане који су страдали у одбрани српске границе са Албанијом 1998–1999. године:

- *Крагујевац и Саша Васиљевић*. Удружење грађана које представља месну заједницу Петровац у Крагујевцу вишеструко негује успомену на свог суграђанина Сашу Васиљевића, војника који је на одслужењу војног рока погинуо у бици на Кошарама. Поред мурала који приказује његов портрет (Obradović Čukarić 2021), установљен је и меморијални кошаркашки турнир који носи његово име – „Меморијални турнир Саша Васиљевић” (Bajić 2024). Песма „Звона звоне”, коју изводи певачица Катарина Богдановић, посвећена је Сашу Васиљевићу „као и свим српским војницима, јунацима који су своје животе дали за домовину 1999. године на Косову и Метохији”, како пише у новинарском тексту који је пропратио појављивање песме на сајту Радио-телевизије Крагујевац (RTK 2024). Да локална заједница посебну пажњу поклања неговању успомене на Сашу Васиљевића сведочи и то што су мурал и песма „Звона звоне” представљени јавности баш у време одржавања меморијалног кошаркашког турнира у његову част, а све поводом обележавања двадесетпет година од његове погибије.

- *Јагодина и потпуковник Горан Остојић*. Успомена на њега се негује на више начина и у више места у Србији, а највише у Јагодини, где је живео одмалена и одакле је отишао на Косово и Метохију где је погинуо 1998. године на планини Јуник. Име Горана Остојића носе: основна школа у Јагодини, у којој се налази и његова биста коју је урадила Оља Ивањицки (Iskra 2022); затим, меморијални падобрански и карате куп, који се у Јагодини одржава од 1999. године, а који је временом прерастао у велику спортско-образовно-забавну манифестацију; спортско ваздухопловно удружење из села Вољавче код Јагодине, које негује успомену на њега као пилота и падобранца. У Београду је регистрован Савате клуб са именом Горана Остојића, а од 2010. године се у Београду одржава и меморијални турнир у саватеу и кик боксу који подржава Војна академија Универзитета одбране.

- *Тибор Церна у више места*. На војника погинулог на одслужењу војног рока Тибора Церну негује се успомена широм Србије. Од

својих суграђана у Ковилову је прослављен на више начина: на зграду у којој је становао постављена је спомен плоча и насликан је мурал са његовим ликом, цитатом његових последњих речи и именима свих погинулих на Кошарама 1999. године. Такође је и спортски комплекс (клуб и фудбалски стадион) у Ковилову понео Цернино име, а постављена је и спомен плоча на улазу (Lobi 2019). Његов изузетно херојски чин – свесно жртвовање да би се открио положај непријатељског снајперисте – омилило га је читавом српском народу, тако да се сећање на Тибора Церну материјализовало и изван Ковилова: у Дебелачи, где је добио споменик; у Врању, где је једна улица понела његово име, а постављена је и спомен плоча (Stanković 2023); дробњачки песник Владимир Томић му је посветио стихове, који су објављени на Јутјуб каналу *Не дамо светиње Херцег Нови* (Ne damo svetinje Herceg Novi 2021). У текстовима, новинским или песничким, постаје уобичајено да се Тибор Церна због своје херојске свесне жртве пореди са Милошем Обилићем (Milenković 2019; Tous les Serbes à Paris 2020; Ne damo svetinje Herceg Novi 2021 и др.). Осим тога, речи које је изговорио пред добровољни одлазак у сигурну смрт оличење су патриотизма и постале су симбол Кошара.

Песме

Једну песму смо већ споменули у претходном одељку – „Звона звоне”. Њу смо на интернету пронашли само у једном извођењу, оном Катарине Богдановић. Песма се појавила сасвим недавно, тако да је могуће да ћемо временом чути и нека нова извођења. Но, и ако се то не деси, ова песма већ и оваква има све одлике тзв. народне песме у смислу *популарне културе*: ауторске песме која појавно има неке особине фолклорних песама, са идејом да народ такву песму препозна као израз близак свом сензибилитету, као своју – иако таква дела нису заиста производ анонимних аутора у оквиру традицијске културе, већ су производ индустријске културе.

Ипак, има нешто што песму „Звона звоне” приближава аутентичном фолклору. На Јутјуб каналу певачице Катарине Богдановић уз ову песму се појављује податак да је страдали Саша Васиљевић био њен ујак. То песми даје снажну личну ноту, присност коју бисмо могли упоредити са амбијентом традицијског друштва у коме настају песме које на естетски начин обрађују догађаје из живота и прошлости локалне или шире заједнице. У том погледу је

песма „Звона звоне” сасвим блиска фолклорном стваралаштву. Ваља нагласити и да се текстописац трудио да повеже опевани догађај са предањем о средњовековној Косовској бици и са српском ратничком традицијом, што спада међу веома истакнуте теме народних песама.

Постоји још песама посвећених бици на Кошарама. Две су посебно популарне: „Јунаци са Кошара” и „Вила са Кошара”. Оне имају бројне извођаче: за „Вилу са Кошара” је Иван Чоловић, који је овој песми посветио један критички настројен чланак, пронашао петнаест извођења (Čolović 2019).⁵ Песму „Јунаци са Кошара” су, такође, извели многи интерпретатори, између осталих и САЈ МУП Републике Српске у оквиру прославе Дана Републике Српске 2020. године (RTRS vijesti 2020).

Песме „Вила са Кошара” и „Јунаци са Кошара” за своје творце имају људе који се не истичу већ се склањају да би своме делу дали прилику да постане у пуном смислу речи народна песма. Тако писац текста „Јунаци са Кошара”, Милутин Попадић, свештеник у Лешку и песник, каже да је песму певао у један мах, у тренутку надахнућа, а након тога је она, како изгледа, постала народна својина. Приликом првог објављивања текста своје песме „Јунаци са Кошара” Попадић је написао кратку посвету, која гласи: „Песму посвећујем најбољим српским синовима изгинулим за Крст часни и слободу златну, настрадалим од шиптарских зликоваца и Нато окупатора 1999. године и онима који су се на Кошарама храбро борили и чували СРБИЈУ” (Popadić 2018).

Што се тиче „Виле са Кошара”, њен аутор Невен Милаковић Ликота спомиње своју протагонисткињу вилу, митско биће, као правог творца песме коју је он само примио од ње и затим предао у људски свет. Тако је аутор нагласио митолошки елемент не само у песми него и у њеном контексту, повезујући је са српском традицијском вером у духове природе као фолклором.

Занимљиво је осврнути се на популарност песме „Вила са Кошара”. Увид у број прегледа на интернету говори нам да је песма у извођењу Данице Црногорчевић за три године остварила више од милион и по прегледа на Јутјуб каналу РТС, док је извођење

⁵ Анализу песме „Вила са Кошара” урадио је етнолог Иван Чоловић (Čolović 2019), али она овде за нас није претерано употребљива, осим као збирка података о песми које је аутор сакупио за потребе свог рада. Јер, Чоловићево тумачење је изразито идеолошки обојено, пошто је аутор циљао на то да морално оцени – и то негативно – саму песму, али и друштвени контекст у коме се песма појавила и стекла популарност.

војног хора и оркестра са солистом Катарином Божић за две године остварило 125 хиљада прегледа на Јутјуб каналу Министарства одбране и Војске Србије. Јасно је да се публици више допада извођење Данице Црногорчевић, коју иначе знамо као веома родољубиво и православно оријентисану, а због чега она поуздано производи код слушалаца осећање духовне повезаности између извођача и публике услед припадања истој заједници и дељења истих вредности. Јер, како је то исказао Владика Николај, „садржина душа чини душе људске различним или сличним”, па према томе блиским и сродним у духовном и културном погледу (Velimirović 2016, 534). А та повезаност значајна је одлика фолклорног догађаја и основа је на којој се гради заједница.

На претендујући на то да смо пронашли све песме које су написане на тему Кошара, споменућемо овде још и циклус стихова „Јунаци са Кошара” епског песника Владимира Томића из Дробњака, који обухвата песме „Тибор Церна”, „Предраг Леовац”, „У незаборав – Кошаре 9. 4. 1999. године, па довека!” и „Битка на Кошарама” где се спомиње неколико имена и прави поређење са Косовским бојем и јунацима (Ne damo svetinje Herceg Novi 2022).

ДВА НИВОА ТУМАЧЕЊА СТВАРАЛАШТВА О БИЦИ НА КОШАРАМА (ЈУНИКУ) И ПАШТРИКУ

У делима која за своју тему имају битку на Кошарама и Паштрику разабрали смо два циља којима она треба да послужи – непосредан или првостепени и сложен или другостепени.

Првостепени, непосредан циљ јесте неговање историјског сећања на битку и на њене појединачне учеснике, од којих су неки тамо нашли крај свога живота, а неки, опет, живе и данас са последицама и успоменама. То су уједно и два смера у којима се тренутно развија култура историјског сећања на битку: као на колективни доживљај учесника битке и као на усуд појединих војника именом и презименом. Обе врсте сећања ће, као конкретна сведочанства, наћи своје место међу другим подацима који се сакупљају ради изградње целовите слике историјског догађаја, али и његових посебних компонената који се виде из различитих стручних и научних углова.

Другостепени циљ јесте уздизање битке у духовну димензију. То конкретно значи да битка и њени учесници могу добити

симболичка значења с којима би се укључили у српски *културолошки мит*, а што означава причу која симболички устројава културни профил једног народа и служи као опште мерило вредности за сва нова искуства (Bošković 2014). Када кажемо „другостепени циљ”, не дајемо тој речи вредносно значење, као да је тај циљ од другостепене важности, него се остварење тог циља састоји од два степена обраде догађаја: прво друштвена обрада као утврђивање сећања, а затим и симболичка, значењска, смисаона обрада која битку измешта из овоземаљских димензија простора и времена па је преводи у духовни простор и у вечност. Другостепени циљ подразумева а затим и превазилази памћење историјског догађаја, па се простире у духовну димензију где добија свој симболички израз у области српске идентитетске културе. Реални ликови и услови добијају митске особине и универзално значење, које се односи на ванвремено српско народно или национално биће. У овом смислу се Кошаре уграђују у постојеће предање, пре свега у оно изграђено на црквено-народној симболичкој интерпретацији средњовековне Косовске битке.

Даље од овога, као трећестепени процес, могли бисмо говорити о употреби насталог мита. Ово се тумачење враћа из духовне области поново у друштвено-политичку, где сада мит има смисао да мобилише народ за различите друштвене пројекте позивањем на митску свест људи. Овај ниво тумачења, међутим, излази изван оквира нашег интересовања у овом тексту зато што још не постоје услови за њега. Ваља, ипак, напоменути да су се појавили моменти друштвено-политичке употребе Кошара као националног мита, када су се политички актери осврнули на симболичко значење Кошара. Мерено тактом којим се одвијају спонтани национални процеси, митизација Кошара је тек на свом почетку. Зато можемо политичке употребе симболичког значења Кошара сматрати преурањеним покушајима остварења трећестепеног циља. Они, уствари, могу сада једино имати улогу у оквиру остварења другостепеног циља – као својеврсно утврђивање симболичког значења у оквиру самог процеса митизације. Процес симболизације Кошара је, како рекосмо, тек отпочео и питање је хоће ли се довршити тако да Кошаре добију своје преовлађујуће симболичко значење и постану део српског културолошког мита; или ће се процес зауставити, па ће у народу прича о Кошарама остати у оквирима историје, као једна међу славним и значајним биткама које Срби памте.

ФУНКЦИЈЕ СТВАРАЛАШТВА О БИЦИ НА КОШАРАМА И ПАШТРИКУ

Првостепени циљ одговара непосредно друштвеној функцији коју дела о Кошарама остварују. Она се налази у области историје и сећања на њу, као неговање успомене на реалне људе и догађаје везане за битку која се одиграла у одређеним физичким димензијама и историјским условима.

Другостепени циљ одговара идентитетској функцији и налази се у области симболичког изражавања народне заједнице, као оснаживање надвременог народног бића уградњом у национални мит још једне историјске потврде нације. Ова се функција реализује на тај начин што се сама историјска прича тумачи уз помоћ већ постојећих предањских вредности, чиме се преводи из времена у вечност, из догађаја у биће, то јест постаје искуство народа као духовне а не само као друштвено-политичке заједнице. Битка и њени учесници добијају поетске, па и митске одлике, док историјска реалност одлази у други план и са протоком времена пада у заборав да би митска прича у потпуности завладала колективним сећањем на битку. На тај начин се прича о бици подваја на историјске чињенице с једне стране, којима се могу бавити струка и наука, док се са друге стране налази митско предање које говори о националним вредностима и народном бићу. Као илустрацију за ову појаву навешћемо пример Косовске битке и у њој Вука Бранковића, за кога наши историчари већ сто педесет година успешно доказују историографским аргументима да није био издајник. Али је у традицијској народној причи о Косовском боју Вук Бранковић добио улогу архетипског издајника од које га никакви научни аргументи не могу ослободити, због тога што та два тумачења, научно и митско, не припадају истој културној реалности, то јест истој функцији у заједници.

Иако су, како видимо, две функције самосталне, ипак нису независне, то јест симболичка је зависна од друштвено-културне, што не значи ништа друго до логичну ствар да није могуће да не обраћамо пажњу на овоземаљску историју док јој дајемо духовно значење – док преводимо време у вечност, земаљски простор у аксиолошку реалност, а ратни догађај у симболичку мапу духовних односа. Трансформисање историјског у духовно искуство одвија се путем повезивања реалних учесника и догађаја са значењима и вредностима с којима се читав народ поистовећује. Важан чинилац

који омогућује овај преображај јесте постојање склада између елемената историјског догађаја и већ постојећег митског предања у коме се садрже кључне националне вредности.

У том смислу треба рећи да се Кошаре од почетка доводе у директну везу са епонимном Косовском битком. Ова веза се појављује у композицији споменика, као и у свим песмама које смо споменули. Такође се појављује у новинским текстовима, било да сами новинари повезују Кошаре и Косовску битку, било да преносе нечије речи. Такође смо пронашли, као својеврсан глас народа, слогане на мајицама који повезују Кошаре са Косовском битком али и данашњим Косовом, као на пример: „Не дај да се забораве / Газиместан / и Кошаре, јер ти / земља нема цену, / догодине у Призрену”.⁶ Све три песме које смо споменули садрже асоцијације на Косовску битку. Кошаре се некако природно повезују са Косовском битком, с обзиром на то да се читав рат 1998–1999. године одвија као борба за српско очување Косова и Метохије пред отимачима ових земаља. Постоји још једна сличност: обе битке, и 1389. и 1999. године, завршене су тако што су Срби, иако нису несумњиво изгубили, ипак морали да политички уступну пред силом актуелних империја.⁷

ЗАКЉУЧАК

У погледу Кошара (Јуника) и Паштрика ми стојимо још увек на самом почетку процеса уласка ових догађаја у српску традицијску културу. Још није прошло довољно времена да се процес поетизације и митизације оствари у довољној мери да можемо непобитно да утврдимо постојање његовог замаха. Али видимо да су се створили услови да тај процес започне да се одвија. Овде смо зато говорили о том првом одјеку као о народној српској култури, која има донекле сличности са традиционалним фолклорним стваралаштвом или модерном популарном културом, јер се у сваком случају ради о

⁶ Ова се мајица продаје на сајту BranBlan, под називом Gazimestan i Košare (BranBlan).

⁷ За исход средњовековне битке нема поузданих података. Опште је познато међу Србима, мада не и научно потврђено, да је прва вест која је отишла на запад била та да су на Косову хришћани победили и зауставили продор мухамеданаца у хришћански свет. Послужићемо се речима Димитрија Богдановића из његове *Књиге о Косову*: „Сведочанства историјских извора су противречна или нејасна, од првих далеких вести о турском поразу па до тачнијих верзија о ’нерешеном’ исходу боја, у коме гину оба владара и команданта – турски султан Мурат I и српски кнез Лазар” (Bogdanović 1985, 59).

аутентичном изразу идеја и вредности заједнице. Преостаје за будућност да се покаже како ће се тај процес одвијати: да ли ће се Кошаре уклопити у српски културолошки мит или ће остати једна велика и значајна битка међу многим биткама које српска историја памти. Ми не знамо колико је историјских догађаја покушало да се уобличи у народно предање па није у томе успело. Будућност ће да покаже каква је била судбина ове битке у том погледу. За сада можемо само да кажемо да има разлога за очекивање да ће Кошаре и Паштрик наћи своје место у систему српских идентитетских предања.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Bajić, Nina. 2024. „Memorijalni turnir Saša Vasiljević: Ne zaboravljamo heroja sa Košara! ” *Radio televizija Kragujevac (RTK)*, 11. maj 2024. <https://rtk.co.rs/memorijalni-turnir-sasa-vasiljevic-ne-zaboravljamo-heroja-sa-kosara>.
- Ben-Amos, Dan. 1971. “Toward a Definition of Folklore in Context”. *The Journal of American Folklore*, 84 (331): 3–15. doi: 10.2307/539729.
- Bogdanović, Dimitrije. 1985. *Knjiga o Kosovu*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- BranBlan. <https://branblan.rs/proizvod/gazimestan-i-kosare>.
- Bošković, Sanja. 2014. *Kosovski kulturološki mit*. Beograd: Službeni glasnik.
- Čolović, Ivan. 2019. „Vila sa Košara”. *Peščanik*, 23. oktobar 2019. <https://pescanik.net/vila-sa-kosara>.
- Dražeta, Bogdan D. 2022. „Da li su navijači čuvari granice u Mostaru: etnološko-antropološka analiza navijačkog identiteta pristalica ’Veleža’ i ’Zrinjskog’”. U *Antropologija sporta, igara i detinjstva: Zbornik radova u čast dr Aleksandra Krela (1968–2021)*, ur. Bojan Žikić, Ivan Đorđević, i Vladeta Petrović, 249-261. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Đorđević, Ivan. 2015. *Antropolog među navijačima*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Filipović, Milenko S. 1958. „Tragovi staroslovenske trizne kod Južnih Slovena”. U *Rad III kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*, 335–336. Cetinje.

- Fisk, Džon. 2001. *Popularna kultura*. Beograd : Clío.
- Galović, Milan. 2019. „KOŠARE (2): Rat na karauli je počeo 30. septembra 1998. ” *Politika*, 10. april 2019. <https://www.politika.rs/scc/clanak/427116/kosare-2-rat-na-karauli-je-poceo-30-septembra-1998>.
- Hebdiđ, Dik. 1980. *Potkultura: značenje stila*. Beograd : Rad.
- Informer*. 2019. „(FOTO) HEROJ S KOŠARA JE OVDE ODRASTAO, NISU GA ZABORAVILI! U Kovilovu otkriveni spomen ploča i mural posvećeni srpskom junaku Tiboru Cerni! ”. *Informer*, 21. jul. 2019. <https://informer.rs/drustvo/vesti/448527/foto-heroj-s-kosara-je-ovde-odrastao-nisu-ga-zaboravili-u-kovilovu-otkriveni-spomen-ploca-i-mural-posveceni-srpskom-junaku-tiboru-cerni>.
- Iskra*. 2022. „Besmrtni vitez sa Košara Goran Ostojić: Albanski metak je našao jedino mesto na kojem pancir ne štiti”. *Iskra*, 28. jul 2022. <https://iskra.co/region/besmrtni-vitez-sa-kosara-goran-ostojic-albanski-metak-je-nasao-jedino-mesto-na-kojem-pancir-ne-stiti>.
- Iskra*. 2024a. „Prefarbani murali junacima s Košara u Kosovskoj Mitrovici /video/”. *Iskra*, 28. novembar 2024. <https://iskra.co/srbija/prefarbani-murali-junacima-s-kosara-u-kosovskoj-mitrovici-video>.
- Iskra*. 2024b. „Tuga u Mitrovici: Crn obraz onom ko je ovo uradio, a lica naših junaka sa Košara svetla u Gospoda”. *Iskra*, 28. novembar 2024. <https://iskra.co/srbija/tuga-u-mitrovici-crն-obraz-onom-ko-je-ovo-uradio-a-lica-nasih-junaka-sa-kosara-svetla-u-gospoda>.
- Jevremović, Goran. 2019. „Otkrivanje spomenika heroju Aleksandru Aci Rakoviću”. *CentralMedia*, 12. maj. 2019. <https://centralmedia.rs/index.php/2019/05/12/otkrivanje-spomenika-heroju-aleksandru-aci-rakovicu>.
- Ković, Miloš. 2025. „Jedan prilog za istoriju srpske nesloge”. *Iskra*, 30. januar 2025. <https://iskra.co/reagovanja/milos-kovic-jedan-prilog-za-istoriju-srpske-nesloge>.
- Lalić, Dražen, Anči Leburić, i Nenad Bulat. 1991. *Grafiti i subkultura*. Zagreb: Aliena.
- Lobi*. 2019. „Spomen ploča i mural u Kovilovu posvećeni heroju Tiboru Cerni”. *Leva Obala Beograda Info (Lobi)*, 22. jul 2019. <https://www.lobi-info.rs/spomen-ploca-i-mural-u-kovilovu-posveceni-heroju-tiboru-cerni>.
- Matić, Slađana J. 2016. „Tri ulice za heroje sa Košara!” *Novosti*, 24. april. 2016. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:602138-Tri-ulice-za-heroje-sa-Kosara>.

- Milenković, Dragana. 2019. „OBILIĆ SA KOŠARA: Ko je bio Tibor Cerna koji je dao život za otadžbinu”. *Ekspres*, 9. april 2019. <https://ekspres.net/vesti/obilic-sa-kosara-ko-je-bio-tibor-erna-koji-je-dao-zivot-za-otadzbinu>.
- Milić, V. 2018. „U Nišu oslikan mural sa likovima četvorice heroja sa Košara”. *Južne vesti*, 13. avgust 2018. <https://www.juznevesti.com/Drustvo/U-Nisu-oslikan-mural-sa-likovima-cetvorice-heroja-sa-Kosara.sr.html>.
- Ministarstvo odbrane Republike Srbije [MORS]. „Bitka na Paštriku”. <https://www.mod.gov.rs/lat/17142/bitka-na-pastriku-17142>.
- Mondo. 2019. „Najbolji drug podigao spomenik junaku s Košara”. *Mondo*, 15. april 2019. <https://mondo.rs/Info/Drustvo/a1179879/Bitka-za-Kosare-spomen-ploca-kod-Prokuplja.html>.
- Ne damo svetinje Herceg Novi*. 2021. „Pesma Tibor Cerna – Jelena Kandić”. *YouTube kanal Ne damo svetinje Herceg Novi*, 13. novembar 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=BZ-BLAKynIs>.
- Ne damo svetinje Herceg Novi*. 2021–2022. „Junaci sa Košara”. *YouTube kanal Ne damo svetinje Herceg Novi*. <https://www.youtube.com/playlist?list=PLJKquh5f8AI--9cmioBugHwqJXILG9d7j>.
- Novosti*. 2021. „NIŠ DOBIJA BULEVAR HEROJA SA KOŠARA: Svečano otvaranje 9. aprila, na dan kada je i zvanično počela bitka (FOTO)”. *Novosti*, 5. april 2021. <https://www.novosti.rs/c/srbija/vesti/983606/nis-dobija-bulevar-heroja-kosara-svecano-otvaranje-9-aprila-dan-kada-zvanicno-pocela-bitka-foto>.
- Obradović Čukarić, Slađana. 2021. „Na Košarama poginulo šestorica mladih Kragujevčana”. *Radio televizija Kragujevac (RTK)*, 22. maj 2021. <https://rtk.co.rs/otkriven-mural-sasi-vasiljevicu-heroju-sa-kosara>.
- Popadić, Milutin. 2018. „Pesma posvećena najboljim srpskim sinovima: 'Junaci sa Košara'”. *Vidovdan*, 26. januar 2018, <https://vidovdan.org/istorija/pesma-posvecena-najboljim-srpskim-sinovima-junaci-sa-kosara/?script=cir>.
- Republika*. 2017. „SPOMENIK HEROJIMA SA KOŠARA: livenje kupole počinje za 10 dana”. *Republika*, 4. avgust 2017. <https://www.republika.rs/vesti/drustvo/10242/spomenik-herojima-sa-kosara-livenje-kupole-pocinje-za-10-dana>.
- RTK*. 2024. „Nova pesma Katarine Bogdanović posvećena junaku sa Košara Saši Vasiljeviću i svim srpskim junacima”. *Radio televizija*

- Kragujevac (RTK)*, 16. maj. 2024. <https://rtk.co.rs/nova-pesma-katarine-bogdanovic-posvecena-junaku-sa-kosara-sasi-vasiljevicu-i-svim-srpskim-junacima>.
- RTRS vijesti*. 2020. „Pripadnici SAJ-a pjevaju pjesmu 'Junaci sa Košara'”. *YouTube kanal RTRS vijesti*, 9. januar 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=kz4f-EhTbXQ>.
- RTS*. 2016. „Heroji sa Košara dobijaju spomenik”. *Radio-televizija Srbije (RTS)*, 14. jun 2016. <https://www.rts.rs/vesti/drustvo/2352512/heroji-sa-kosara-dobijaju-spomenik.html>.
- RTS*. 2017. „Beograđani odabrali naziv – Bulevar heroja sa Košara”. *Radio-televizija Srbije (RTS)*, 11. avgust 2017. <https://www.rts.rs/vesti/drustvo/2834271/beogradjani-odabrali-naziv--bulevar-heroja-sa-kosara.html>.
- RTV*. 2019. „Herovima sa Košara na leto spomenik u Beogradu”. *Radio-televizija Vojvodine (RTV)*, 22. februar 2019. https://www.rtv.rs/sr_ci/drustvo/herovima-sa-kosara-na-leto-spomenik-u-beogradu_994125.html.
- Simić, D., i M. M. Leskovic. 2017. „Obeležje junacima sa Košara dobija obrise: kosovska golgota uklesana u spomenik herovima”. *Facebook stranica Srpskog telegrafa*, 11. jul 2017. https://www.facebook.com/srpskitelegraf/photos/spomenik-herovima-sa-ko%C5%A1ara-kakav-jo%C5%A1-nije-vi%C4%91en-u-beogradu-u-osnovi-%C4%87e-imati-ma/1440543685992385/?_rdr.
- Simić, Dragana. 2017. „Solunac sa šajkačom stao uz rame Košarcu”. *Republika*, 8. septembar 2017. <https://www.republika.rs/vesti/drustvo/14604/solunac-sa-sajkacom-stao-uz-rame-kosarcu>.
- Stanković, Marija. 2023. „Otkrivene spomen ploče narodnih herovima Milanu Tepiću i Tiboru Cerni”. *Radio televizija Vranje*, 25. jun 2023. <https://rtv-vranje.rs/otkrivene-spomen-ploce-narodnim-herovima-milanu-tepicu-i-tiboru-cerni>.
- Telegraf*. 2017. „Podignimo spomenik junacima sa Košara: Srpski Telegraf skuplja novac za obeležje herovima (FOTO)”. *Telegraf*, 1. jun 2017. <https://www.telegraf.rs/vesti/2809214-podignimo-spomenik-junacima-sa-kosara-srpski-telegraf-skuplja-novac-za-obelezje-herovima-foto>.
- Tous le Serbes a Paris – Svi Srbi u Parizu. 2020. „Ne zaboravimo. Tibor Cerna, Obilić sa Košara: 'Za ovu zemlju вреди poginuti'”. *Tous le*

Serbes a Paris – Svi Srbi u Parizu, 27. april 2020. <https://ssup.fr/ne-zaboravimo-tibor-cerna-obilic-sa-kosara-za-ovu-zemlju-vredipoginuti>.

Velimirović, Nikolaj. 2016. *Sabrana dela Knj. 6: Omilije na nedeljna i praznična jevanđelja episkopa ohridskog Nikolaja. Deo 1*. Šabac: Manastir Svetog Nikolaja – Soko.

Vukelić, Jelisaveta. 2009. „Neposredno učešće građana u donošenju odluka na lokalnom nivou vlasti u Srbiji”. *Sociologija* 51 (3): 291–312. doi:10.2298/SOC0903291V.

Jelena Miljković Matic*

Institute for Political Studies, Belgrade

ECHO OF THE BATTLE OF KOŠARE AND PAŠTRIK IN SERBIAN CULTURE**

Resume

A series of battles from 1999, on the border between Serbia and Albania, is commonly known among the people by the name of the first Battle that occurred chronologically, which is the Battle at the border post of Košare – also referred to as the Battle of Košare, or simply Košare. The Battle became widely known, and its fame has not diminished in the public's memory to this day. The remembrance of Košare has materialized in a series of artistic and other symbolic creations. Here, we analyze those that were created before official institutions took part in preserving the memory of the Battle. Because these works were created on the initiative and efforts of the people, we consider them part of popular culture. They achieve two goals: the primary goal is the cultivation of the memory of the Battle and its participants; the secondary goal is to give a broader, national, and symbolic meaning to Košare as a historical event, thus elevating it from a worldly to a spiritual reality, qualifying it for inclusion in the system of Serbian identity traditions. Among these traditions is one of the most prominent, the tradition of the Battle of Kosovo, or the Kosovo cultural myth, to which the story of Košare seeks to connect. The mythologization of the historical event lasts for a long time, so we are now witnessing the beginning of that process, of which we do not know how it will unfold. Only future

* E-mail address: jelena.miljkovic.matic@ips.ac.rs; ORCID: 0000-0001-9084-6461.

** A shorter version of this paper was presented in the form of a conference presentation under the same title at the national scientific conference “Košare - 25 years later”, held on December 3, 2024 in Belgrade, organized by the Center for Security Studies and the Center for Kosovo and Metohija at the Institute for Political Studies. The work was created within the framework of the scientific research activities of the Institute for Political Studies, which is funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

generations will be able to say whether the process of mythologizing Košare has been completed to the point where the Battle has transformed from a historical event into a national myth, or if, at some point, the transformation from historical to mythological event stagnated, in which case the Battle of Košare and Paštrik would be remembered as one among many significant and glorious battles in Serbian history.

Keywords: Košare, Paštrik, Kosovo tradition, Kosovo cultural myth, Serbian warrior traditions, national identity

* Овај рад је примљен 1. марта 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 7. маја 2025. године.